

være sparsommelig. I det andet må han ikke undlade på alle måder at skabe sig et ry for gavmildhed. Den fyrste, der går i krig med sin hær og ernærer sig af rov, af plyndring og brandskatning, og i det hele taget bestemmer over fremmed gods, kan ikke undgå at være gavmild, hvis hans soldater skal følge ham. Det, der ikke tilhører dig eller dit folk, kan du bortgive efter eget skøn, som Cyros, Cæsar og Alexander gjorde det; ødselhed med sit eget skader. Der er intet, der fortærer sig selv så meget som gavmildheden, ved at øve den mister man muligheden for at øve den, og man bliver fattig og foragtet, og for at undgå fattigdommen – grådig og forhad. Men intet må fyrsten frygte mere end had og foragt, og gavmildhed forårsager dem begge. Derfor viser han større klogskab ved at finde sig i at få ord for gerrighed, der skaber et dårligt rygte uden had, end hvis han for at blive kaldt gavmild pådrager sig ry for grådighed, der avler vanry og had.

SYTTENDE KAPITTEL

Om grusomhed og mildhed, og om at det er bedre at blive frygtet end elsket.

Ved at gå over til de andre førnævnte egenskaber vil jeg bemærke, at en fyrste må trakte efter at blive anset for at være mild og for ikke at være grusom. Dog må han tage sig i agt for ikke at anvende mildheden på en forkert måde. Cesare Borgia kaldtes grusom, men denne hans grusomhed har skabt orden og enighed i Romagnaen og genindført ro og lydlighed. Ret beset var han meget mildere end florentinerne, der for at undgå at blive kaldt grusomme tillod ødelæggelsen af Pistoja.

En fyrste, der vil opretholde enighed og loyalitet blandt sine undersåtter, må ikke tage det fortrydeligt op, hvis han bliver kaldt grusom. Nogle enkelte afskrækkende eksempler er mildere end overdreven langmodighed. Lader man uvæsenet gå sin gang, bliver resultatet mord og rov, hvorved hele samfundet skades, mens en af fyrsten forordnet henrettelse kun rammer den enkelte. Endnu mere end for andre fyrster er det for en ny fyrste umuligt at undgå beskyldning for grusomhed, da hans nylig oprettede herredømme er udsat for mange farer. Således lader Virgil Dido undskylde sit styres hårdhed:

*Res dura et regni novitas me talis cogunt
Moliri et latifines custode tueri.*

(Den vanskelige situation og mit herredømmes unge

alder tvinger mig til sådanne forholdsregler og til en stærk beskyttelse af grænserne.)

Men fyrsten må ikke være for hurtig til at tro alt og til at handle. Han må ikke se farer, hvor der ingen er, han må være tilbageholdende, forsigtig og menneskelig, for at ikke for stor tillidsfuldhed skal gøre ham uagtsom eller for stor mistillid gøre ham utålelig.

Hertil er der knyttet et stridsspørgsmål: om det er bedre at være elsket end frygtet, eller omvendt. Svaret lyder, at det ville være det bedste både at være frygtet og elsket; men da det er vanskeligt at forene begge dele, er det mere trygt at være frygtet end elsket, når man må give afkald på en af delene. Om mennesker kan i almindelighed siges så meget, at de er utaknemmelige, vægelsindede og hykleriske, fulde af angst for enhver fare og begærlige efter gevinst. Så længe de har fordel af dig, er de dine med liv og sjæl. De er parat til at ofre deres liv, deres ejendom, deres blod og deres børn for dig, så længe nøden er langt borte. Nærmer den sig, gør de oprør. En fyrste, der stoler på deres forsikringer og ikke sikrer sig på anden måde, er fortabt. De venskaber, man erhverver ved betaling og ikke ved sjælsadel, har ikke stor værdi, og man kan ikke regne med dem i nødens stund. Menneskene har også mindre skrupler ved at såre en fyrste, der er elsket, end en, der er frygtet. Kærlighedens bånd regnes for forpligtelsens bånd, og da menneskene er slette, rives det over ved enhver lejlighed, der byder på fordele. Hvorimod frygten opretholdes ved angsten, som aldrig forlader menneskene. Men en fyrste, der vil gøre sig frygtet, må passe på, at han om ikke bliver elsket, så i al fald undgår at blive forhadet. Man kan godt blive frygtet uden at blive hadet. Det-

te vil altid lykkes ham, hvis han unnlader at røre borgerne og undersåtternes gods og kvinder. Skulle det blive nødvendigt at straffe en af sine undersåtter med døden, kan han gøre det med rolig samvittighed, når han har retten på sin side, og når offentligheden har samme synspunkt – kun må han ikke røre hans ejendom. Menneskene glemmer hurtigere deres faders død end fortabelsen af fædrenearven. Endvidere mangler der aldrig lejlighed til at tilegne sig fremmed ejendom, og den, der først er begyndt at leve af rov, finder altid en anledning dertil. Omvendt er anledningen til dødsstraf mere sjælden og gentager sig ikke. Er fyrsten også hærfører og skal styre en mængde soldater, må han ikke på nogen måde sky at blive kaldt grusom. Uden et sådant ry har aldrig nogen kunnet have en enig og slagkraftig hær. Man regner det for en af Hannibals største bedrifter, at der aldrig opstod stridigheder i hans brogede sammensatte og på fremmed jord kæmpende hære; hverken i lykkens eller ulykkens dage. Grunden hertil kan ikke søges andre steder end i hans umenneskelige grusomhed, som i forening med hans i øvrigt fremragende egenskaber gjorde ham til soldaternes afgud og skræk. Uden grusomheden havde alle hans fortrin ikke været nok til at nå en sådan virkning. Snæversynede forfattere beundrer på den ene side hans bedrifter, mens de på den anden side fordømmer deres vigtigste forudsætninger. At hans øvrige fejltrin ikke havde været tilstrækkelige, kan man se af Scipio, en sjælden mand, ikke kun for sin samtid, men for hele historien. Når hans spanske legioner alligevel gjorde oprør, var hans overdrevne mildhed den eneste årsag, da soldaterne havde mere frihed, end der kan forenes med militær disciplin. Fabius

Maximus angreb ham derfor i senatet og kaldte ham for den romerske krigstrugts nedbryder. Da Locris var ødelagt af en af Scipios legater, hverken hævnede Scipio byen eller straffede sin legats overmod, alt på grund af sin fejlige karakter. Derfor forsvarede han af en taler i senatet med ordene: »Der er mange, der bedre forstår at undgå en fejl, end at straffe andres.« Dette karaktertræk havde i tidens løb skadet Scipios anseelse, hvis han havde vist det som fyrste, men da han stod under senatets overherredømme, skjultes denne skadelige egenskab og forhøjede endda hans anseelse.

For at komme tilbage til undersåtternes frygt eller kærlighed fastslår jeg til sidst: Da det afhænger af undersåtterne, om de elsker, og af fyrsten, om de frygter, må en fyrste stole på det, der står i hans egen og ikke i andres magt; kun må han bestræbe sig for at undgå had.

ATTENDE KAPITTEL

Hvorvidt en fyrste skal stå ved sit ord.

Hvor prisværdigt det er af en fyrste at holde tro og love, at handle uden falskhed eller svig, det forstår enhver. Ikke desto mindre lærer man af erfaringerne, at det i vore dage er de fyrster, der har udrettet mest, som kun i ringe grad agtede troskab og forstod at indfange menneskene ved list for sluttelig at vinde over dem, der holdt på retfærdigheden. Man må gøre sig klart, at der eksisterer to slags våben: lovens og magtens. De første er karakteristisk for menneskene, de sidste for dyrene. Men da de første ikke altid slår til, må man ved lejlighed benytte sig af de andre. Derfor må en fyrste være i stand til at gennemføre både rollen som menneske og som dyr. Denne grundsætning har oldtidens skribenter overleveret fyrsterne i indirekte form ved at fortælle, at Akilles og mange andre af fortidens fyrsters opdragelse blev betroet til kentauren Keiron. At en fyrste får en læremester, som er halvt dyr og halvt menneske, vil ikke sige andet, end at fyrsten må forstå at forene begges egenskaber, og at den ene del ikke kan bestå alene. Da en fyrste altså skal være i stand til at antage et dyrs egenskaber, må han både vælge ræven og løven. Løven er hjælpeløs mod snarer, ræven kan ikke værge sig mod ulvene. Man må være ræv for at kende snaren og løve for at skræmme ulvene. De, der udelukkende holder sig til løven, forstår ikke tingene.

En klog fyrste må derfor ikke stå ved sit ord, hvis det